

Е.О.Пильнік,
аспірант,
Криворізький ДПУ

ФОРМИ ЕВРИСТИЧНОГО НАВЧАННЯ

У статті розглядається класифікація індивідуальних і колективних форм евристичного навчання.

В данной статье рассматривается классификация индивидуальных и коллективных форм эвристического обучения.

The classification of individual and collective forms of the heuristic teaching is examined in this article.

У наш час людина визнається найважливішою цінністю суспільства, його надією на вирішення існуючих глобальних проблем, запорукою подальшого розквіту цивілізації. Її професійна підготовка повинна бути зорієнтована на всебічний розвиток, формування загальної культури та готовності нести відповідальність за результати своєї діяльності, творчу самореалізацію та творчий саморозвиток. Проте на практиці переважають репродуктивні форми навчання майбутніх педагогів, недостатньо використовуються творчі та евристичні форми розвитку творчого потенціалу, стимуляції активності та самостійності студентської молоді. Тому сьогодні так гостро постають питання їх вивчення, наукового обґрунтування та застосування у навчально-виховному процесі ВУЗів.

Питання евристичного навчання розглянуто у працях таких учених: В.І.Андреев [1], Т.О.Дмитренко, П.Ф.Кравчук [2], Ю.М.Кулоткін, В.І.Лозова, О.Н.Лук, О.М.Матюшкін, В.О.Моляко, Л.Ф.Спірін, Н.Ф.Тализіна, Д.А.Троїцький, А.В.Хуторський [3; 5] та ін.

Метою статті є класифікація й аналіз евристичних форм навчання.

Переважаання сьогодні у ВУЗах зовнішньої заданості в цілях, змісті та технології вищої освіти призводить до ослаблення внутрішньої мотивації студентів, незатребуваності їх творчого потенціалу. Зростає відчуження студентів від освітнього процесу, обумовлене невідповідністю традиційних цілей і форм освіти життєвим потребам студентської молоді, що постійно змінюються. Проблема полягає у пошуку педагогічних умов і технологій, зокрема творчих та евристичних форм та методів, у разі запровадження яких можливе поєднання індивідуальної творчої самореалізації студентської молоді з одночасним освоєнням ними культурно-історичних досягнень людства, у тому числі і освітніх стандартів [5].

Кожна людина, володіючи певним творчим потенціалом, може виявляти його і розвивати лише у відповідній конкретній діяльності. Чим більше відповідає ця діяльність природним даруванням людини, тим вище рівень її творчості й ефективність саморозвитку [2]. Евристична навчальна діяльність студентів буде ефективно протікати в умовах проведення занять із застосуванням комплексу евристичних форм навчання.

Форми і методи евристичного навчання є широкою групою дидактичних засобів [5], що спрямована не тільки на створення студентами освітньої продукції з навчальних предметів, але і на роботу, що створює підґрунтя та супроводжує творчість: її планування, оцінку, контроль, рефлексію, засвоєння базового змісту освіти.

У традиційному навчанні організаційні форми конструюються на основі встановленого змісту освіти. При конструюванні занять евристичного типу пріоритет віддається цілям творчої самореалізації студентів, потім – формам і методам навчання, що дозволяють організувати продуктивну діяльність студентів, потім – змісту навчального матеріалу. Організаційні форми евристичного навчання мають пріоритет перед змістом навчального матеріалу, активно впливають на нього, можуть його видозмінювати і трансформувати. Такий підхід посилює особову спрямованість навчання, оскільки переносить акцент з питання “чому вчити” на питання “як вчити”: у центрі уваги педагога опиняється не навчальний матеріал, а сам студент, його навчальна діяльність [5].

У класифікації форм організації евристичного навчання ми дотримуємося позиції Хуторського, який на основі досліджень розділяє їх на три наступні групи [5]:

- індивідуальні заняття педагога зі студентом, а також самостійні заняття студента, ведучі до створення ним евристичних освітніх продуктів (репетиторство, тьюторство, менторство, сімейне навчання, самонавчання);
- колективно-групові окремі заняття, що включають евристичний елемент або повністю побудовані на творчій основі навчальної діяльності (евристичні лекції, евристичні семінари, дослідницькі роботи, ділові ігри);
- системи евристичних занять, що забезпечують створення творчої продукції студентами за допомогою спеціального технологічного циклу з окремих занять і форм їх проведення

(евристичні занурення, творчі тижні, наукові тижні, евристичні проекти, евристичні олімпіади).

У практиці вищої школи більшого поширення набули колективно-групові форми навчання, тож проаналізуємо можливості їх організації з урахуванням евристичного аспекту, зокрема розглянемо детальніше евристичні лекції та евристичні семінари, які також мають свою класифікацію.

Евристична лекція – форма навчання, в якій педагог, викладаючи матеріал, допомагає студентам створювати нові знання або поняття, формулювати проблеми, робити власні відкриття. До евристичних лекцій відносяться ті, що забезпечують умови для створення студентами або педагогом нових освітніх продуктів. Дана задача розв'язується за допомогою вибору змісту, цілей і структури лекції.

Різновидами евристичної лекції [5, с.296] є:

- інструктивна лекція (знайомить студентів з особливостями виконання окремих дій і способів роботи – алгоритмів розв'язання задач, правил виконання експериментів, планів вивчення понять, способів конструювання правил, законів, теорій та ін.);
- лекція-діалог (проводиться на основі сократівського методу за допомогою прямого діалогу педагога та студента і спонукає останніх до активної діяльності);
- лекція з науковою структурою (використовує структури, властиві науці, що вивчається, або проблемній області);
- лекція теоретичного конструювання (на ній студенти вчаться систематизувати і узагальнювати свої освітні результати на теоретичній основі);
- лекція з введення культурно-історичних аналогів;
- методологічна лекція (розкриває характер, структуру і методи наукового пізнання);
- історичні лекції (призводять до дослідження та осмислення основних історичних етапів);
- загальнопредметні лекції (будуються на розкритті зв'язків фундаментальних освітніх об'єктів);
- узагальнювальні лекції (демонструють студентам результати систематизації їх власних знань, досягнень, проблем).

Наступною формою евристичного навчання є евристичний семінар. Евристичний семінар – форма занять, що забезпечує на основі діяльності студентів створення ними особистих освітніх продуктів у

напрямі проблематики заняття. Евристичні семінари відрізняються від інших типів евристичних занять технологічними умовами підвищення активності і самостійності студентів.

Різновиди евристичних семінарів:

- ввідний семінар (обпирається на знання, що вже є у студентів, і досвід; після пояснення викладачем структури семінару студенти колективно збирають інформацію з нової теми і класифікують її за розділами);
- оглядовий семінар (передбачає самостійний огляд студентами всієї теми на основі підручника й інших матеріалів. Результати огляду студенти формулюють у вигляді наступних думок: значення даної теми, її головні частини або напрями, об'єкти, що вивчаються, питання, що виникли відмінності викладу теми в різних джерелах);
- самоорганізуючий семінар (студенти самостійно визначають цілі заняття, розподіляють роботу між колегами по групі, виконують і оцінюють її);
- пошуковий семінар (передбачає дослідницьку діяльність студентів в групах, а потім колективний пошук з найцікавіших і важливіших проблем);
- семінар з індивідуальною роботою;
- семінар з груповою роботою;
- семінар в групах за вибором;
- семінар генерації ідей (студенти розподіляються по парах: генератори і організатори, де генератор висловлює своє бачення проблеми, а організатор ставить йому питання на уточнення, заохочує вислови, записує основні відповіді і одержані в ході обговорення результати);
- семінар-“круглий стіл” (фахівці обмінюються зі студентами підготовленою інформацією, відповідають на їх питання, ставлять свої питання з даної проблематики);
- семінар-виставка (у навчальному кабінеті виставляється демонстраційне і лабораторне обладнання, науково-популярна література, студентські реферати, саморобні газети з теми, що вивчається);
- семінар рефлексії (обговорюються основні результати минулих занять, аналізуються способи освітньої діяльності і особливості одержаної продукції) [5, с. 299].

Для більш глибокого аналізу форм евристичного навчання необхідно розглянути третю групу організаційних форм

евристичного навчання: евристичне занурення, метод проектів, творчі тижні, евристичні олімпіади.

Евристичне занурення – форма навчання, при якій протягом декількох днів зберігається освітня домінанта, що забезпечує особисте пізнання студентами природного, культурного або іншого освітнього об'єкту за допомогою евристичних методів навчання. Навчальне занурення відбувається через вивчення певної історичної епохи або події, творчості письменника, особливості країни. Збереження протягом декількох днів метапредметної домінанти дозволяє за допомогою евристичного занурення вирішувати освітні задачі, які утруднені при звичайній класно-урочній формі навчання [3, с.404].

Метод проектів – це форма організації занять, яка передбачає комплексний характер діяльності всіх її учасників по отриманню освітньої продукції за певний проміжок часу – від одного уроку до декількох місяців. Студенти індивідуально або по групах за певний час виконують пізнавальну, дослідницьку, конструкторську або іншу роботу на задану тему. Їх завдання – одержати новий продукт, вирішити наукову, технічну або іншу проблему [5, с.314].

Система занять під час творчого тижня є “зануренням” студентів в індивідуально-колективну діяльність по підготовці та захисту ними творчих робіт. Творчі тижні можуть проводитися наприкінці вивчення теми, розділу, наприкінці семестру, навчального року для всього курсу студентів одночасно. Творчі роботи починають виконуватися студентами заздалегідь, задовго до того, як настає творчий тиждень [5, с.318]. Не тільки на заняттях, але і на факультативах, студенти протягом всього року проводять дослідницьку й іншу творчу роботу.

Евристична олімпіада дозволяє студентам створити творчі продукти невеликого об'єму за короткі проміжки часу [5, с.325]. Ця форма занять надає студентам можливість максимального творчого самовираження в різних предметних областях з урахуванням їх індивідуальних здібностей. Евристичні олімпіади включають завдання, на які немає готових відповідей. В той же час зміст завдань пов'язаний з базовими загальноосвітніми стандартами. На відміну від традиційних олімпіад, на евристичних олімпіадах студенти змагаються не в умінні вирішувати складні задачі, а в здатності винаходити, відкривати нове, пропонувати власні версії.

Формування творчої особистості в умовах будь-якої евристичної форми навчально-виховного процесу можливо лише в тому випадку, якщо навчання будувати за принципом педагогічної взаємодії в системі відношень “викладач-студент” [1]. Майстерність педагога полягає в умінні створити умови для саморозвитку особистості, тому що суспільство потребує вільної особистості, здатної самостійно вирішувати виникаючі проблеми, готової до самореалізації і творчості, до відстоювання своєї незалежності і відповідальності, до творчої самореалізації [4].

На основі проведеного нами дослідження, ми дійшли висновку, що форми евристичного навчання вже мають початкову теоретичну розробку, але у практиці сучасної вищої школи питання евристичного навчання, його форм та методів поки не отримало впровадження, тому наше подальше дослідження буде націлене на розробку форм і методів евристичного навчання на основі вже визначених та їх застосування в практиці навчально-виховного процесу студентів ВУЗів.

Список використаних джерел

1. Интенсификация творческой деятельности студентов / Под ред. В.И.Андреева и др. – Казань: Изд-во Казанського университета, 1990. – 193 с.
2. Кравчук П.Ф. Формирование развитой творческой личности студента: филос.-социолог. и метод. анализ / Павлина Феодосьевна Кравчук. – К.: Вища школа, Голов. изд-во, 1984. – 155 с.
3. Современная дидактика. Учеб. пособие. 2-е изд., перераб. / А.В.Хуторской. – М.: Высш. шк., 2007. – 639 с.
4. Социализация и творческое развитие личности (философско-культурологическая концепция гимназии № 4 города Оренбурга) / Под ред. проф. В.Г.Рындак. – Оренбург: Издательский центр ОГАУ, 2000. – 92 с.
5. Хуторской А.В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / Андрей Викторович Хуторской. – М.: Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.